

Ռաֆֆի

Կայծեր

1 - Է, Ը

Է

ՄԻՐՈ ԱՌԱՋԻՆ ԶԳԱՑՄՈՒՆՔԸ

Վարժապետիս ընտանիքը կազմում էին երեք հոգի՝ կինը, որդին և փոքրիկ Սոնան: Նրա կնոջը կոչում էին Գյուլ-Ջիան: Չնայելով իր գեղեցիկ անվանը, որ նշանակում է աշխարհի վարդը, երեցկինը աշխարհի ամենաայլանդակ արարածներից մեկն էր: Այսուամենայնիվ տեր հայրը, եթե չասենք սիրում էր, բայց բավականին հարգում էր նրան: Թեև պատահած ժամանակ մանր հայիտյանքներ տալիս էր, բայց շատ սակավ էր պատահում, որ ծեծեր նրան: Դա ուներ իր առանձին պատճառները. որպես մարգարեի առաջին երկրպագուն լինում է իր կինը, այսպես էլ «աշխարհի վարդը» տեր հոր ամենամոլեռանդ պաշտողներիցն էր: Նա էր հոչակում կանանց հասարակության մեջ, թե որպիսի հրաշալի ներգործություններ էին անում իր ամուսնի կախարդական թղթերը: Նա էր տարածում լուրեր, թե այսինչ և այնինչ տիկինը որպիսի բախտի հասավ տեր հոր կախարդությունների շնորհիվ: Այսպիսով ավելանում էր վարժապետիս հաճախորդների թիվը:

Որդին Ստեփանը վարժապետիս երեխաների անդրանիկն էր. դա մի սիրուն տղա էր, որ ամենևին նման չէր մորը: Միշտ լուռ, միշտ, մունջ, գունաթափ դեմքով և մարած աչքերով Ստեփանը մի ապուշ երեխա էր: Չէր կարելի առանց խղճալու նայել նրա երկչոտ երեսին: Նրա հետ խոսելու ժամանակ ես միշտ

նկատում էի, որ առանց պատճառի ժպտում էր, ծիծաղում էր, արձակում էր մի քանի անմիտ, անկապ խոսքեր և իսկույն գժի նման փախչում էր, վախենալով, չիցն թե իրան ծեծեն: Խեղճը ցնորված էր: Երբեմն ամբողջ գիշերներ անցուցանում էր նա անհանգիստ գառանցության մեջ, շատ անգամ քնած տեղից վեր էր թռչում և անգիտակցաբար գնում էր, ուր որ հանդիպում էր: Այս պատճառով նրան կապում էին: Հոր բոլոր կախարդական հնարները, որոնք ուրիշների վրա հրաշալի կերպով ազդում էին, բոլորովին անգոր մնացին գեղեցիկ Ստեփանի առողջությունը վերականգնելու, խեղճը մնաց միշտ խելագար: Որքան ճիշտ էր, ես չգիտեմ, միայն պատմում էին, թե նրա խելագարության պատճառը եղել էր նույնիսկ հայրը: Ստեփանը ինձ նման չար և անհանգիստ տղա էր. մի օր, հայրը բարկանալով նրա վրա, կամեցել էր «խրատել» և այս պատճառով կախ էր տվել ջրհորի մեջ, ասում էին, այն օրից խեղճ Ստեփանին պատահել էր այդ դժբախտությունը: Պատմում էին, որ դևերը այնտեղ գարկել էին Ստեփանին, որովհետև ջրհորը միշտ լիքն է լինում դևերով: Բայց լինում էին օրեր, որ Ստեփանի խելքը գլխին էր գալիս, նա խիստ քաղցր և բարի երեխա էր դառնում. մենք ամենքս ուրախանում էինք և սիրում էինք նրան:

Աղջիկը Սոնան նույնպես լուռ երեխա էր, և չնայելով իր փոքրիկ հասակին, կատարում էր տնային շատ գործեր: Սոնան կրում էր եղբոր հեգ, հանդարտ և մուգ-երկնագույն աչքերը, այն զանազանությամբ միայն, որ քրոջ աչքերը ավելի պայծառ և կենդանի էին, մինչդեռ եղբորը՝ բոլորովին կորցրել էին իրանց կենդանի փայլը: Սոնայի ծամերը նույնպես ավելի մուգ գույն ունեին, քան եղբոր շեկ, մետաքսանման մազերը, և ավելի խիտ էին, քան թե նրանք: Ջարմանալին այն էր, որ այդ երկու երեխաներից ոչ մեկը նմանություն չունեի ոչ հոր հետ, որի կերպարանքի մեջ կային մի քանի որոշ մոնգոլական գծեր, և ոչ նման էին մորը, որի դեմքը վախեցնելու չափ տգեղ էր:

Չնայելով, որ տեր Թողիկը 700 ընտանիքից բաղկացած մի ամբողջ թաղի ավագ քահանան էր, չնայելով, որ բացի դրանից, նա վիճակավոր առաջնորդի գործակալի պաշտոն էր կատարում, և այդ բոլորից առատ արդյունք էր ստանում (էլ չեմ խոսում դպրոցի մասին) այնուամենայնիվ, նրա ապրուստը, նրա կեցությունը խիստ չքավոր էր: Մի քանի մթին սենյակներ, ծեփած սպիտակ կավով, նեղ բակ ցածրիկ շրջապարիսպով, այդ բոլորը կացուցանում էին նրա

անշուք բնակարանը, ուր տիրում էր մշտական փոշի, աղտ, խորին տխրության հետ: Դրացիները տեր հոր այսպիսի չքավոր կեցությունը վերաբերում էին նրա անփառասիրությանը և նրա աշխարհի վայելչություններին չցանկացող բնավորությանը: Դա մասամբ իրավացի կլիներ, եթե ազահներն էլ այնպիսի հատկություններ չունենային: Ժլատները նույնպես անապատի մեջ են ապրում, որպես տեր Թողիկը իր մերկ ճգնարանում: Դերվիշությունը առհասարակ գրավիչ է լինում և հրապուրում է ռամկի սնահավատությունը, թեև դերվիշի քրքրված վերարկուի տակ շատ անգամ ծածկվում է մի շահասեր և հարստահարիչ ոգի...

Վերջին տարիներում, մայրս չկարողանալով վարժապետի ամսականը վճարել, ինձ բոլորովին ծանրաբեռնեցին տնային գործերով, այնպես որ ժամանակ չէի գտնում դասերս պատրաստելու: Ամբողջ ցերեկը հոգիս դուրս էր գալիս կամ երեցկնոջ, կամ տեր հոր պատվերները կատարելով: Մնում էր պարսապվել միայն գիշերով, իսկ այդ ևս շատ անգամ չէր հաջողվում, որովհետև ճրագ և լույս չունենալու համար միշտ ստիպված էինք քնել շատ վաղ: Քեռուս տան հետ ավելի հարաբերություններ չունեինք. մայրս իր եղբայրներից ոչինչ օժանդակություն չէր ստանում, և եթե հնար լիներ, նա կթողներ այն խեղդված խրճիթը, որ քեռիներս շնորհել էին մեզ բնակության համար: Մեր հույսը մնացել էր մեր բարերարի՝ որսորդ Ավոյի վրա: Սա էլ դպրոցի վերաբերությամբ ինձ չէր օգնում, և մինչև անգամ խիստ անախորժ էր թվում նրան, որ ես այնտեղ ուսում էի առնում: Ես դեռ չեմ մոռացել այն խոսքը, որ մի օր հայրական բարեսրտությամբ որսորդը ասաց ինձ.

Ֆարհատ, դուրս եկ այդ դժոխքից, դու բոլորովին կբթանաս այնտեղ:

Դուրս գամ ի՞նչ անեն, ի՞նչ սովորեն, հարցրի ես:

Մտի՛ր քեռիներիդ արհեստանոցը, գենք շինել սովորի՛ր, պատասխանեց նա:

Մի՞թե ուսումը վատ է:

Այդ ուսում չէ, որ դու սովորում ես:

Հետո նա սկսում էր երկար ու երկար բացատրել ինձ, թե ի՞նչ բան է ճշմարիտ ուսումը, բայց ես այն ժամանակ չէի հասկանում, միայն զարմանում էի, թե ի՞նչպես այդ կոշտ, կոպիտ մարդը, որ անդադար գազանների հետ պատերազմելով, գազանի բնավորություն էր ստացել, այնքան լավ, այնքան հիմնավոր կերպով խոսում էր ուսման վրա...

Որսորդը շատ մոտ բարեկամ էր իմ քեռիներից մեկի հետ, որին կոչում էին Մինաս. դա բոլորովին ձրի շինում էր, նորոգում էր որսորդի գենքերը, երբ նրանց որևիցե մասը խանգարված էր լինում: Այդ Մինասի հետ խոսել էր որսորդը, համոզել էր նրան, որ ինձ վեր առնեն իրանց արհեստանոցը որպես աշակերտ: Ես սիրում էի այդ արհեստը, իմ սիրտը դողդողում էր ուրախությունից, երբ քեռիներիս արհեստանոցն էի մտնում, և ամբողջ ժամեր նստած այնտեղ, խորին հոգեզնայությամբ նայում էի գեղեցիկ, փայլուն գենքերին, որ դուրս էին գալիս քեռիներիս ճարտար ձեռքից: Բայց մայրս սատանայի նման հակառակ եղավ և չթողեց, որ ես այդ արհեստը սովորեի: Նա ատելով քեռիներիս, ասում էր և նրանց արհեստը: Նա կրկնում էր միևնույն խոսքերը, որ ես շատ անգամ լսել էի վարժապետիցս, թե բոլոր զինագործները մեղավոր մարդիկ են, բոլորն էլ դժոխքը կզնան:

Ի՞նչու, մի անգամ հարցրի ես:

Նրա համար որ, թուր, սուր, հրացաններ են պատրաստում, և այդ գենքերով մարդիկ միմյանց կոտորում են, պատասխանեց նա:

Թե այսպես, թե այնպես, քեռիներիս արհեստանոցը մտնելը ինձ չհաջողվեցավ. ես դարձյալ մնացի այն «դժոխքի» մեջ, որպես կոչում էր նրան որսորդը:

Բայց նույն «դժոխքի» մեջ ես ունեի մի մխիթարիչ հրեշտակ, որ թեթևացնում էր իմ կրած վշտերի դառնությունը: Դա Սոնան էր-վարժապետիս աղջիկը: Թե ի՞նչ զգացմունք էր այն, որ կապել էր իմ սիրտը այդ նագելի արարածի հետ, ճշմարիտ, ես էլ չգիտեի և մինչև այսօր չեմ կարողացել հասկանալ:

Սոնան ինձ շատ էր օգնում, առավել այն աշխատությունների մեջ, որ ես պետք է կատարեի վարժապետիս տնտեսության մեջ: Երբ միասին գնում էինք այգին

կովերի համար խոտ քաղելու, նա ասում էր ինձ.

Ֆարհատ, դու նստիր, դասդ սերտիր, ես կքաղեմ խոտը:

Դու մենակ չես կարող բոլորը քաղել, դու կհոգնես, ասում էի նրան:

Նա ժպտում էր և իր հրեշտակային անմեղ բարեսրտությամբ ասում էր ինձ.

Չէ, կարող եմ, ես չեմ հոգնի: Դու սովորիր, որ հայրս չծեծե քեզ:

Թեև Սոնան շատ էր ցանկանում միշտ օգնել ինձ, որ ես ժամանակ գտնեի դասերս պատրաստելու, բայց չէր կարողանում, որովհետև վերջին օրերում նրան արգելեցին մոտենալ ինձ, և ես այնուհետև միայնակ էի գնում այգուց խոտ քաղելու, և միշտ տխուր էի լինում, երբ նա ինձ հետ չէր:

Այսպես անցուցի ես յոթն բոլորակ տարիներ. մի խորհրդավոր թիվ, որի մեջ թաքնված են իմ մանկության սկզբնական տանջանքները... Այս յոթն տարվա ընթացքում, ես անցա գիտության բոլոր աստիճանները, այսինքն, սովորեցա այնքան, որքան կարող էր սովորել այն ժամանակ մի բարձր ուսում ստացող աշակերտ: Ես կարդացել էի բոլոր գրքերը, որ հայտնի էին մեր երկրում, Սաղմոս, Ժամագիրք, Ավետարան, Հին կտակարան, Նարեկ և մինչև անգամ այն ահագին գիրքը, որ ես փոքր հասակումս դժվարությամբ կարողանում էի վեր առնել: Ես կարողանում էի գրել և գրածս կարդալ, ես գիտեի և մի քանի կանոններ հայոց հին լեզվի քերականությունից: Բայց մի բան, որ չկարողացա ձեռք բերել ես դա էր վարդապետիս խորին գիտությունը ոգիների և կախարհությունների մասին. այդ գիտությունը վարժապետս պահում էր իր մոտ որպես մի գաղտնիք, որին մասնակից լինելու համար պետք էր տասն-քսան տարի ծառայել նրան:

Նրա դպրոցում աշակերտները երկար տարիներով անշարժ մնում և ծերանում էին: Մորուքավոր, անմորուք, չափահաս, անչափահաս, երեխա և երիտասարդ, բոլորը խառնված էին միմյանց: Տասն տարեկան էի ես, երբ մտա այդ դպրոցը. այն օրից անցել էր ավելի քան տասն և երկու տարի դա փոքր ժամանակ չէ. այժմ ես բոլորովին հասուն պատանի էի: Բայց, չնայելով իմ հասակին, վարժապետս

վարվում էր ինձ հետ, որպես մի երեխայի հետ դարձյալ նույն ֆալսիկան, դարձյալ նույն «խրատի» հարվածները ասիերիս մեջ, դարձյալ նույն մերկ ոտներով չորելը աղյուսի կտորտանքի վրա... մի խոսքով, պատիժների թվից ոչինչ չէր պակասել: Բայց զարմանալին այն էր, որ ես այն աստիճան սովորած էի այդ պատիժներին, այն աստիճան մեռած էր իմ մեջ պատվի, հպարտության և անձնասիրության զգացմունքը, որ ես անտրտունջ կերպով համբերում էի բոլորին, որպես էշը, եզրը, ձին համբերում են իրանց տիրոջ անգութ հարվածներին: Բայց մի անգամ ընդհակառակը պատահեց:

Մեծ գատկի տոնն էր. աշակերտներից ոչ մեկը չկարողացավ պատրաստել «Դանիելի գիրքը» եկեղեցում կարդալու համար: Այդ գիրքը կարդում էին սովորաբար հարուստների որդիքը և նրանց ծնողները մի նշանակյալ նվեր էին տալիս եկեղեցուն: Իսկ այն տոնին վարժապետը իր աշակերտների հառաջադիմությունը ժողովրդին ցույց տալու համար, պահանջում էր, որ այդ գիրքը կարդային անգիր: Բայց հարուստների որդիների մեջ ո՞րտեղից էր այնքան ընդունակություն, որ կարողանային ամբողջ «Դանիելին» անգիր պատրաստել: Մեծ պասի սկզբից նրանք ամեն օր սերտում էին ու սերտում, բայց հենց որ մոտեցավ գատիկը, վարժապետը որից որ հարցրեց, չկարողացավ կարդալ: Էլ ուրիշ ճար չկար. վարժապետը ստիպված, ինձ հանձնեց պատրաստել «Դանիելին»: Այն օրը մեծ պասի վերջին ավագ ուրբաթ օրն էր – Հիսուս Քրիստոսի խաչելության և չարչարանքի օրը... մի այնքան չարչարանք պետք էր՝ մի օրվա մեջ «Դանիելին» պատրաստելու համար: Ավագ շաբթի կեսօրին վարժապետը հարցրեց, ես կարողացա կարդալ երեք քառորդ մասը միայն: Գուցե մինչև երեկոյան պատարագի սկսվելը ես կարող կլինեի մնացածն էլ սերտել, բայց նա համբերել չկարողացավ, սաստիկ բարկացավ և նախատեց ինձ ամենակեղտոտ հայիոյանքներով: Ես էլ համբերել չկարողացա, պատասխանեցի նրան մի քանի կոպտություններով: «Սատանայի լակոտ, ես քո հերը կանի՞ծեմ»... գոռաց նա կատաղելով, և որովհետև ավելի ժամանակ չունեի, բանտարկեց ինձ ախտատան մեջ և հրամայեց այնտեղ փակված պահել, մինչև ինքը ճրագալույցի երեկոյան պատարագը կվերջացնեն և եկեղեցուց վերադառնալով, իմ հոգին կառնեն...

Ոչինչ ինձ այնքան չէր տանջում, որքան այն զգացմունքը, որ ամբողջ քառասուն օր ծոմ ու պաս էի պահել, առավոտյան, կեսօրին և երեկոյան ժամ էի գնացել, աղոթք էի արել, իսկ այս գիշեր, որ գատկի ճրագալույցի գիշերն էր, նույնպես պիտի եկեղեցի գնայի, պատարագ տեսնեի և «Սուրբ-սուրբը» երգելու ժամանակ՝ պետք է մորս տված կարմիր ձուն տաճարին ցույց տայի ու այնուհետև պասս բաց անեի. այս բոլոր ջերմեռանդ ցանկություններս անկատար մնացին, բոլորից զրկվեցա... Կրոնական զգացմունքը վառ էր իմ մեջ, իմ հոգին լի էր ջերմ հավատքով: Եկեղեցու ամեն մի ծեսը, ամեն մի արարողությունը, ամեն մի պաշտամունքը ինձ համար սրբազան նշանակություն ուներ, և այս պատճառով մեծ ցավ էի զգում, որ այն օր գուրկ մնացի եկեղեցուց: Մյուս կողմից, ինձ տանջում էր մի սարսափելի նախանձ. ես մեր դպրոցի առաջին աշակերտն էի, իսկ ինձանից հարյուր անգամ ստոր ընկերներս այն գիշեր պետք է եկեղեցու «փոխ» ասեին, «գիրք» կարդային, շարականներ երգեին և իրանց ծնողներին ուրախացնեին, իսկ իմ խեղճ մայրը պետք է իր որդու ձայնը չլսեր... Այս բոլոր մտածություններն այն աստիճան պաշարել էին ինձ, որ ես բոլորովին մոռացել էի վարժապետիս սպառնալի պատիժը, որ սպասում էր ինձ մի քանի ժամից հետո: Չարմանալի՜ հակասություն: Նա պիտի պատժեր ինձ, նա պիտի բարբարոսի նման նահատակեր ինձ, այն խոսքերից հետո, որ այսօր աստծո սուրբ սեղանից, իբրև քահանա, պիտի ավետեր աշխարհին «Քրիստոս յար եաւ ի մեռելոց. մահուամբ գնահ կոխեաց եւ յարութեամբն իւրով մեզ գկեանս պարգեւեաց»:

Իսկ իմ բա՞նտը... ես իմ անձնամոռացության մեջ դեռ նրան ուշադրության չէի առել: Չնայելով, որ ապրիլ ամիսն էր, բայց շոգերը սկսվել էին արդեն: Գոմը, ուր բանտարկված էի ես, լիքն էր զանազան միջատներով, որոնք իրանց սուր խայթոցները խրում ու խրում էին մարմնիս մեջ: Մի կողմից անասունների հոտած աղբի արտաշնչությունը խեղդում էր ինձ, մյուս կողմից սիրտս թուլանում էր քաղցածությունից: Ողորմա՛ծ աստված, ի՞նչ անեի, փախչել չէի կարող. դուռը ամուր կերպով փակած էր. իսկ համբերել այն տարտարոսի մեջ, մահվան չափ սպանիչ էր...

Արևը վաղուց արդեն մտել էր. խավարը ավելի և ավելի թանձրանում էր գոմի մեջ: Ես բոլորովին կատաղեցա, ինձ տիրեց մի տեսակ խելագարություն: Երկաթե վանդակի մեջ նոր բռնված գազանի նման, ես այս կողմ և այն կողմ էի թռչում,

աշխատում էի մատներով քանդել պատերը, խորտակել սյուները, ծակել առաստաղը, կոտրել դուռը, լայնացնել նեղ լուսամուտները, որ մի հնար գտնեմ ազատվելու: Այդ կռիվը տևեց մի քանի ժամ, մինչև ես բոլորովին հոգնեցա, թուլացա և վեր ընկա հատակի վրա: Այդ միջոցին ինձ տիրեց երևակայության բորբոքումը և հրեշավոր ցնորքների խառնափնթորությունը: Տատիս հեքիաթների մեջ լսած յոթնգլխանի վիշապները, եղջյուրավոր դևերը, պոչավոր սատանաները, ահագին խումբերով գալիս ու գնում էին աչքիս առջև: Մտածում էի ահա խավարը բոլորովին կպատե, և դրանք կխեղդեն ինձ...

Թե քանի՞ ժամ ես մնացի այդ տենդային դրության մեջ, չգիտեմ. միայն լսեցի, հանկարծ դուռը ճռաց: Ես ամբողջ մարմնով սարսափեցա: Բայց սուկումն անցավ շուտով: Տեսնում ես, ներս է մտնում Սոնան, մի այցելու հրեշտակի նման, ձեռքում բռնած յուղային ճրագը: Նա վեր բարձրացրեց ինձ ընկած տեղիցս, և նրա քնքուշ ձայնը բոլորովին սթափեց ինձ:

Փախի՛ր, Ֆարհատ, ասաց նա, փախի՛ր, քանի հայրս տանը չէ...

Ես կամեցա գրկել, համբուրել իմ ազատչին, բայց նա ոգիների նման աներևույթ եղավ:

Ես դուրս եկա իմ բանտից, ես թողեցի դպրոցը – իմ մանկության, իմ տանջանքների «դժոխքը» և մյուս անգամ չվերադարձա այնտեղ...

Ը

ՀԻՆ ԸՆԿԵՐՆԵՐ

Ազատվելով իմ բանտից, ես վճռեցի մյուս անգամ չվերադառնալ այնտեղ, և ոչ մեր տունը գնացի, որովհետև գիտեի, որ մայրս առավոտյան կրկին ինձ կտաներ տերտերի մոտ, և հանձնելով նրան, կասեր. «Միսը քեզ, ոսկորը ինձ»... Բայց ես այժմ հասկացել էի այդ սարսափելի խոսքի նշանակությունը, որ մայրս առաջին անգամ ինձ դպրոց տալու ժամանակ ասաց վարժապետիս:

Գիշեր էր, երբ ես դուրս եկա բանտից. չգիտեի, թե ուր գնամ: Հուսահատությունը մինչ այն աստիճան տիրել էր ինձ, որ մտածում էի. «Էլ ուրիշ ճար չկա, գնամ

գետն ընկնեն, գուցե ազատվեն»...

Խորին վրդովմունքի մեջ ես անցա մեր ամբողջ թաղը. փողոցների մեջ ոչ ոք չէր երևում. դեպի ամեն կողմ տիրում էր խուլ լռություն: Ամեն ընտանիք, եկեղեցուց տուն դառնալով, ուրախ, զվարթ, բոլորել էր գատկական սեղանի շուրջը և ընթրիք էր վայելում: Բայց ես, որպես փախստական, որպես մի թշվառ դատապարտյալ, տեղ և օթևան չունեի այս գիշեր: Տներից բուրում էր խնկի և կնդրակի անուշահոտությունը. ամբողջ օդը լցված էր այդ սրբազան բուրմունքով: Երբեմն իմ ականջին զարկում էին ուրախ բացականչություններ. «Քրիստոս հարեավ ի մեռելոց»... այո՛, հարյա՛վ սիրո և խաղաղության աստվածը... Բայց ո՞րտեղ էր սերը, ո՞րտեղ էր խաղաղությունը, ո՞րտեղ էր եղբայրությունը, ես իմ կյանքի մեջ այդ բաները ոչ մի տեղ չէի տեսել...

Իմ խռովությունը այժմ հասնում էր մինչև խելագարության... ես այժմ ոչինչ չէի լսում, ոչինչ չէի զգում: Ինձ մինչև անգամ անհասկանալի էին քաղցրաձայն տաղերգությունները, որ հնչվում էին այս և այն տան լուսամուտներից: Կարծես ամբողջ աշխարհը խլացել էր ինձ համար: Թե ի՞նչպես հայտնվեցա գետի ափի մոտ, մինչև այսօր չգիտեմ, միայն հիշում եմ, երբ ես պատրաստվում էի ընկնել գետի գարնան հեղեղներից հորդացած ալիքների մեջ, ինձ կանգնեցրեց մի ձայն.

Է՛յ, ի՞նչ ես անում:

Մի կողմից գիշերային մթությունը, մյուս կողմից իմ խռովությունը, թույլ չտվին իսկույն ճանաչել նրան, բայց ինձ երևաց, որ ձայնը բոլորովին ծանոթ էր:

Ֆարհատ, չե՞ս ճանաչում ինձ...

Ա՛խ, Կարո, սիրելի՛ ընկեր, մի՞թե դու ես... Չէ՛, չէ՛, դու Կարոն չես... Որտեղի՞ց եկար... ո՞ր էիր... քեզ համար ասում էին...

Այսպես, իմ շփոթության մեջ, սկսեցի հարցնել հին բարեկամիս, որ գրկելով ինձ, խուլ ձայնով պատասխանեց.

Ես եմ, ես Կարոն եմ...

Իմ ուրախությանը չափ չկար. ես երեխայի նման քարշ ընկա նրա պարանոցից, համբուրում էի կարոտալի աչքերը, համբուրում էի երեսը, ձեռքերը և երկար չէի բաժանվում նրանից: Ես պատմեցի այն ավուր անցքը, իմ բանտարկությունը, իմ փախուստը և հայտնեցի, թե ո՞րպիսի դիտավորություն բերեց ինձ գետի ափի մոտ: Նա սկսեց ծիծաղել իմ միամտության վրա, ասելով.

Խելքդ կորցրե՞լ ես, ինչ է:

Ապա ի՞նչ անեմ, հարցրի ես:

Գցի՛ր գետը այդ սատանայի կծիկը: Պրծավ գնաց...

Նա ցույց տվեց Դանիելի գրքի վրա, որը, չգիտեմ ինչպես էր պատահել, առել էի ինձ հետ: Ես առանց մտածելու, գիրքը նետեցի գետի մեջ, ինձ այնպես երևաց, թե նրա հետ սրտիս բոլոր տանջանքները խորասուզվեցան սառն ալիքների մեջ...

Դե՛, շատ լավ, ասաց նա: Հիմա գնանք:

Ես հետևեցի նրան, ամենևին չհարցնելով, թե ուր է տանում ինձ:

Լուսնի եղջյուրը երևեցավ հորիզոնի ծայրից, և գիշերի թանձր խավարը փոքր-ինչ պարզվեցավ: Օդը իր հովասուն սառնությամբ բավականին կազդուրեց իմ բորբոքված գլուխը: Ես սկսեցի ազատ շունչ քաշել: Այժմ ինձ այնքան լավ էի զգում, կարծես, ոչինչ չէր պատահել ինձ հետ:

Կարոն տասն և երկու տարի առաջ թողեց մեր դպրոցը և այնուհետև անհայտացավ: Նա դուրս եկավ մեր դպրոցից, առանց մի այբի կտոր անգամ իր հետ տանելու: Իսկ այդ տասն և երկու տարվա ընթացքում ո՞րքան փոխվել էր նա: Լղարիկ, փոքրիկ, վատառողջ Կարոն այժմ աճել, հասունացել, հսկայական ձև էր ստացել: Նրա համարձակ ընթացքը, հանդուգն կերպարանքն արտահայտում էին վեհություն, ուժ և անձնավստահություն: Կարոն չորս տարով միայն մեծ էր ինձանից, բայց ես, թեև բավական բարձր էի հասակով, դարձյալ իմ գլուխը հագիվ հասնում էր նրա ուսերին: Իմ երեսի վրա մագերի հետքեր անգամ չկային, իսկ նրա վերևի շրթունքը դեռ նոր սկսել էր սևին տալ թուխ ընչացքով: Արևից այրված երեսը ստացել էր մուգ-դեղնապղնձի գույն, բայց սև

աչքերը դեռ վառվում էին նույն բոցով, որպես տեսել էի առաջ: Ինձ երևում էր, թե այն գեղեցիկ աչքերը ավելի խոշորացել էին և կարծես մի կիսավայրենի բնավորություն էին ստացել:

Ճանապարհին նա խիստ սակավ խոսեց ինձ հետ. մի անգամ միայն հարցրեց. «Մի՞թե դեռ, կենդանի է այն հրեշը»... Այդ հարցմունքը մեր վարժապետի, տեր Թողիկի մասին էր: Երբ ես սկսեցի նկարագրել դպրոցի դրությունը, նա ինձ չէր լսում, իմ պատմությունը նրան չէր հետաքրքրում, կարծես նա բոլորը գիտեր: Եվ իրավ, ի՞նչ էր փոխվել տասն և երկու տարվա ընթացքում, որ նրան հետաքրքիր լիներ, բոլորը նույնն էր...

Ինձ հանդիպելը, որ սկզբում այնքան ուրախություն ազդեց Կարոյի մեջ, երևում էր, հետո պատճառ տվեց խորին տխրության: Նրա մտահույզ լուծությունն ինձ առիթ էր տալիս այսպես կարծել: Բայց ո՛չ, ես սխալվում էի, Կարոն նույն ժամանակ բոլորովին ուրիշ բանի վրա էր մտածում և իմ ներկայությունը կարծես թե նրան նկատելի չէր: Նա մոռացավ ինձ... Ինձ խիստ անախորժ թվեց այդ սառնասրտությունը նրա կողմից, և ես չկարողանալով համբերել, հարցրի.

Ո՞ր ենք գնում:

Ա՛խ, մոռացա ասել... քեզ հիմա կտանեն մի տեղ, ուր կտեսնես քո երկու հին ընկերներին: Գու խո չե՞ս մոռացել Ասլանին և Սագոյին:

Ասլանին և Սագոյի՛ն... բացականչեցի ես, չկարողանալով գապել իմ ուրախությունը, որ այնքան օտարոտի էր երևում, համենմատելով իմ ուղեկցի սառնասրտության հետ: Ո՞րտեղ են նրանք, շուտո՞վ կտեսնեն:

Շուտով, պատասխանեց նա, շարունակելով իր ընթացքը:

Գիշերը լուսնկա էր: Ես պարզ որոշում էի շրջապատող առարկաները. քաղաքը բավական հեռու մնացել էր մեր ետևից: Խոսքովի աղբյուրները, գիշերային մատախուղի մեջ, երևում էին ծածկված արծաթի քողով, որպես թե մրափում էին խորին անշարժությամբ: Խիստ ախորժ կերպով լսելի էր լինում առվակների խոխոչմունքը, որոնք հոսում էին կանաչ արտերի մոտով: Օդը, տոգորված

բուսականների անուշահոտությամբ, ծավալվում էր իր թարմ, խոնավ արտաշնչության մեջ:

Մենք շարունակում էինք ճանապարհը միևնույն ուղղությամբ: Ինձ տակավին հայտնի չէր, թե ուր էինք գնում: Հանկարծ Կարոն ընդհատեց մեր մեջ տիրող լռությունը և դարձավ դեպ ինձ այդ խոսքերով.

Ֆարհատ, գիտե՞ս ինչ կա. ևս չէի ցանկանա, որ իմ ծանոթներից մեկը տեսներ ինձ, բայց դեպքը այնպես բերեց, որ մենք հանդիպեցինք մեկմեկու. ես հուսով եմ, որ մեր հանդիպումը կմնա որպես գաղտնիք:

Ես չի՞ պիտի գիտենամ պատճառը:

Այժմ ոչ. հետո ինքդ կհասկանաս... քանի օրից հետո...

Ես Ջարարիայի նման մունջ կմնամ, երբ այդ ցանկանում ես դու:

Հա, այդպես, ինձ հարկավոր է առժամանակ ծածուկ մնալ...

Նա կրկին խորասուզվեցավ իր մտածությունների մեջ:

Կարոյի զգուշացուցիչ պատվերը չափազանց զարմացրեց ինձ: Մի մարդ, որ ամբողջ տասն և երկու տարի հեռացել էր հայրենի երկրից, որին ամենքը կորած էին համարում, որը այժմ մի հրաշքով կրկին հայտնվել էր, ցանկանում էր դարձյալ ծածուկ մնալ, ցանկանում էր իր ծանոթներին, բարեկամներին չհանդիպել: Ի՞նչ էր գաղտնիքը այս հարցը սկսեց տանջել իմ միտքը:

Անցնելով ավելի քան կես մղոն ճանապարհ, անապատի միջով, մենք հասանք այն տեղը, ուր անհիշելի ժամանակներից մնացել էին հին ավերակներ, որոնց մասին տատա պատմել էր ինձ այնքան շատ զարմանալի գրույցներ:

Փլատակների մեջ մի մինարեթ միայն մնացել էր ամբողջ և լուսնյակի լուսով նա ավելի գեղեցիկ էր, քան թե ցերեկով: Նրա կապտագույն մոզայիկները այժմ փայլում էին կախարդիչ հրապույրներով: Ինձ երևում էր, որ այդ մինարեթը, որպես մի վիթխարի հսկա, փառավոր կերպով վեր բարձրացած փլատակների միջից, լի ռիսակալությամբ, սպառնում էր ժամանակներին «դուք ոչնչացրիք իմ

շրջակայքում բոլորը, ինչ որ ստեղծել էր արհեստը և ճարտարությունը, բայց ես կմնամ, դեռ երկար կմնամ և կպատերազմեմ ձեզ հետ»...

Բայց ոչ, այսպիսի մտածություններ չէին գբաղեցնում իմ միտքը... այլ այն բռնություն, երբ հասանք ավերակների մոտ, ինձ տիրեց մի սարսափելի խռովություն: Երեխայությունից լսածներս այն հին, խորհրդավոր ավերակների մասին, մինչ այն աստիճան գրգռել էին իմ սնահավատությունը, որ ես լույս-ցերեկով երբեք չէի համարձակվում մոտենալ նրանց. իսկ ա՞յժմ, գիշերո՞վ, դա զարհուրելի հանդգնություն էր: Այդ պատճառով ես իմ մտքում խիստ դժգոհ մնացի Կարոյից, երբ նկատեցի, որ ինձ այն տեղ է տանում:

Մոտենալով մինարեթին, Կարոն շվացրեց: Մինարեթի միջից պատասխանեցին նույն զիլ և ձգական ձայնով: Ես խորին անվստահությամբ ոտք կոխեցի նրա շենքի վրա, երբ Կարոն հրավիրեց ներս մտնել:

Մինարեթի ներսը լուսավորված էր փայտակույտ խարույկով, որ վառվում էր հատակի մեջտեղում, տարածելով իր կարմիր-ծիրանի լույսը խուլ գմբեթների մեջ: Կրակի մոտ երկու հոգի միս էին խորովում, որ շարած էր հրացանի սուրբանների վրա, նրանցից ոչ այնքան հեռու դրած էր հաց և գինի: Երեք հոգի ևս մի կողմ քաշված, պառկած էին մերկ գետնի վրա: Տեսնելով Կարոյին, նրանք մոտեցան, և հեռանալով դեպի մինարեթի մթին կողմը, սկսեցին անլսելի ձայնով խոսել: Այդ տևեց ավելի քան տասն բուրջ: Ես մնացի աննկատելի. ոչ ոք ինձ վրա ուշադրություն չէր դարձնում: Այդ բավական վիրավորեց իմ անձնասիրությունը: Ես ոչինչ չհասկացա նրանց խոսակցությունից, միայն ինձ երևաց, որ Կարոյի հաղորդածը շատ ուրախալի պետք է չլիներ իր ընկերներին, որովհետև իսկույն նկատեցի նրանց դենքի վրա մի խորհրդավոր տխրություն: Ես կարծում էի, թե խոսակցությունը իմ մասին էր:

Երբ վերջացրին, նրանցից գլորիկ հասակով, արագաշարժ մեկը դարձավ դեպի ինձ և շիլ-վառվռուն աչքերը ուղղելով իմ երեսին, ասաց.

Օ-հո՛ ... դու ո՞րտեղից դուրս ընկար:

Ինձ խիստ անախորժ երևաց այդ կոպիտ հարցմունքը, և ես վրդովմունքից այնքան շփոթվեցա, որ ոչինչ չգտա պատասխանելու: Կարոն, կարծես, այժմ մտաբերեց ինձ և իմ փոխարեն պատասխանեց:

Չե՞ս ճանաչում, Սագո-: Հետ դառնալով դեպի մյուսնե կողմերը, ասաց:

Ա՛խ, ես մոռացա ներկայացնել տեսե՛ք, ի՛նչ լավ հյուր եմ բերել ձեզ համար:

Նա ցույց տվեց իմ վրա և նրա խոսքերից երևաց, որ գաղտնի խոսակցությունը իմ մասին չէր:

Ես չեմ ասի թե ով է, շարունակեց Կարոն: Տեսնեմ կճանաչե՞ք:

Ես նրան ձվի միջում կճանաչեի, խոսեց դարձյալ շիլ աչքերով պատանին, մոտենալով ինձ, Ֆարհատը չէ՞: Քո տունը չքանդվի, Ֆարհատ, ի՛նչքան փոխվել ես դու, ի՛նչ լավ տղա ես դարձել:

Այս լսելով, մյուս ընկերը, որ հետաքրքրությամբ նայում էր իմ վրա, գրկեց ինձ և ուրախանալով ասաց:

Ա՛խ, Ֆարհատն է, ի՛նչպես չճանաչեցի ես:

Կարսն ինձ ճանապարհին հայտնել էր, թե ես կտեսնեմ իմ երկու ընկերներին՝ Ասլանին և Սագոյին. այդ պատճառով, դժվար չէր ճանաչել, որ ինձ այնքան սիրով գրկող պատանին Ասլանն էր, իսկ մյուս շիլ աչքերովը Սագոն: Երկուսն էլ իմ հին աշակերտակիցներն էին, որոնք փախան մեր դպրոցից ճիշտ այն ժամանակ, երբ Կարոն անհայտացավ: Բայց մի բան, որ դժվարացրեց սկզբից ճանաչել նրանց, այն էր, որ թե Կարոն և թե մյուս ընկերներս, բոլորն էլ հագուստները փոխած էին. նրանք չէին հագնված այն ձևով, որպես առհասարակ հագնվում են Պարսկաստանի հայերը, այլ կրում էին մի տեսակ զգեստ, որ հատուկ է Մշու կամ Բաղեշի կողմերի լեռնաբնակ հայերին, որը շատ չէ գանազանվում քուրդ Էշիրաթների հագուստից:

Սագոյի իսկական անունի Սարգիս էր, բացի դրանից, մեր դպրոցում նրան կոչում էին «սատանայի եղունգ». այդ անունը ստացել էր նա իր չափազանց

խորամանկության, ճարպկությունների և անհանգիստ բնավորության պատճառով:

Ինձ երևաց, թե այժմ նա ավելի փոքրացել էր և համարյա գունդի ձև էր ստացել, թեև առաջ նույնպես բավական կարճահասակ տղա էր: Նրա դեմքը բոլորովին կատվի կերպարանք էր կրում. անփոփոխ էին մնացել միայն շիլ աչքերը, այն վաղեմի դիվական աչքերը, որ միշտ արտահայտում էին եռանդ և մի առանձին կենդանություն:

Ասլանը շատ չէր փոխվել. նույն խաղաղ դեմքը իր բոլոր քնքշությամբ, նույն երկնագույն հեզ աչքերը, հովանավորված խիտ թերթերունքներով, նույն անմեղ ժպիտը, բոլորը նույնն էր: Միայն նրա շեկ մազերը այժմ ավելի մուգ գույն էին ստացել և երեսի ճերմակ կաշին կորցրել էր իր վաղեմի սպիտակությունը: Մարմնի կազմվածքը մնացել էր նույնպես նուրբ, որպես առաջ, միայն այժմ փոքր-ինչ կոլոլվել էր նա և հասակը ավելի գեղեցիկ և վայելուչ ձև էր ստացել:

Ասլանը միակ աշակերտն էր, որին ես շատ էի սիրում. նա միշտ բարի էր դեպի ինձ, և քիչ չէր պատահում, որ ամբողջ ժամերով պարապվում էր ինձ հետ. նա մեր դպրոցի ընդունակ և հառաջադեմ աշակերտներից մեկն էր: Ի՞նչ պատճառով նա թողեց մեր դպրոցը, ես հիմա էլ չգիտեմ, միայն նա թողեց մեծ ափսոսանքով, կարծես մի բան կապած լիներ նրա սիրտը այն «դժոխքի» հետ...

Մեր դպրոցում ես, Կարոն, Ասլանը և Սազոն այնպես սերտ կերպով կապված էինք միմյանց հետ, որ համարյա կազմում էինք մի անբաժան չորրորդություն: Բայց երբ նրանք միասին անհայտացան մեր քաղաքից, ամենևին չհայտնեցին ինձ իրանց նպատակը, երևի նրա համար, որ ինձ անհարմար գտան իրանց ընկերությանը, որովհետև ես նրանցից հասակով շատ փոքր էի և բոլորովին անփորձ: Այնուհետև նրանց մասին ամենևին ստույգ տեղեկություններ չկային, միայն երբեմն խոսվում էին զանազան օտարոտի տեղեկություններ, լսվում էին զանազան սարսափելի համբավներ, որոնց ես երբեք չէի հավատում: Իսկ այժմ ի՞նչ բախտ էր, որ մեզ կրկին հանդիպեցրեց միմյանց տասն և երկու տարվա անջատումից հետո...

Երկու մյուս անձանոթները, որոնք խարույկի մոտ խորոված էին պատրաստում, ամեննին չշարժվեցան իրանց տեղից, միայն երբեմն կասկածավոր աչքերով նայում էին ինձ վրա: Եվ Կարոն չասեց, թե նրանք ովքեր են:

Երևի, ուղիղ դպրոցի՞ց այստեղ, հարցրեց Ասլանը ժպտալով:

Մինչև իմ պատասխանը, Սազոն մեջ մտավ.

Չե՞ս տեսնում, Ասլան, չե՞ս տեսնում, որ բոլորովին քացախել է այբուբենի մեջ: Խե՛ղճ տղա, հենց որ նայում ես երեսին, այնտեղ կարդում ես այբ-ժե, ճե-ռա, խա՛... խա՛... խա՛... Այսպես չէ՞, Ֆարհատ: Ա՛խ, ինչպես ազատվեցա ես... տասն և երկու տարի է, ինչ-որ մեր թոնրում այրեցին այն անհիժած գիրքը... թո՞ղ սատանային փայ լինի... խա՛... խա՛... խա՛...

Սազոյի կծու և դառն կատակները ամեննին չվիրավորեցին ինձ, միայն հիշեցրին մեր աննախանձելի դպրոցական կյանքը, երբ այբ-ժե-ճե-ռան մեր հոգին հանում էր, այնքան արտասուքի և տանջանքի պատճառ էր դառնում մեզ...

Այդ միջոցին լսելի եղավ Կարոյի ձայնը.

Տղե՛րք, ով քաղցած է, թող մոտ գա:

Շատախոս Սազոն վազեց դեպի ընթրիքի սեղանը. ես և Ասլանը մնացինք մենակ:

Ի՞նչպես է «նա»... հարցրեց Ասլանը դողդոջուն ձայնով:

Իսկույն հասկացա, որ Սոնայի մասին էր հարցնում:

Այնպես, որպես էր առաջ. ժպտում է, կարմրում է հետը, խոսելիս... փախչում է, երբ ուզում ես գրկել... լաց է լինում, երբ իր հայրը սիրած աշակերտին ծեծում է... Ամենը էլի այնպես է, որպես տեսել ես: Գլխավոր փոփոխությունը, որ եղել է քո ժամանակից հետո, այն է, որ հիմա ավելի գեղեցկացել է և ավելի հասունացել է...

Ասլանը ոչինչ չպատասխանեց, բայց ես նկատեցի, որ նրա մթին դեմքը ավելի մռայլվեցավ:

Գնանք մի բան ուտենք, դու երևի քաղցած ես, ասաց նա բոպեական խոսվությունից հետո:

Խարույկից ոչ այնքան հեռու պատրաստված էր ընթրիքի սեղանը. ի՛նչ սեղան. մերկ գետնի վրա տարածել էին սփռոցի փոխարեն մի փալասի կտոր և նրա վրա դրած էր հաց, պանիր, սոխ և ավելի ոչինչ: Տղերքը բոլորել էին այդ նահապետական սեղանի շուրջը, ամեն մեկը իր վերարկուն օթոցի փոխարեն իր տակը ձգած ունենալով: Խորովածը հրացանի սումբաներից, որ շամփուրի տեղ էին գործածում, տաք-տաք քաշում էին լավաշների վրա և այնպես արյունաթաթախ ուտում էին: Մի կողմում թավալված էր մի ահագին եղջերու, որից հոշոտում էին խորովածացու միսը: Նրա մոտ պառկած էր գինով լիքը տկճորը: Գավաթի տեղ գործ էին ածում մի մեծ դդումի կտրած կեսը, որի ներսույքը դուրս էին տված: Նույն գավաթից ամենքը խմում էին հերթով:

Ինձ մոտ, Ֆարհատ, ասաց Կարոն:

Ես նստեցի նրա մոտ: Այն օրվա բոլոր անցքերը, սկսյալ հայր Թողիկի բանտից մինչև խորհրդավոր մինարեթը, իրանց ուրախ և տխուր տպավորություններով մինչ այն աստիճան գրգռել էին իմ ջղերը, որ ես ամենևին ախորժակ չունեի մի բան ուտելու, թեև ամբողջ օրը քաղցած էի մնացել: Տասն և երկու բոլորակ տարիներից հետո, սիրելի ընկերներիս հետ կրկին հանդիպելը թեև շատ ուրախալի է ինձ, բայց այն օրից երբ նրանք անհայտացան, այնքան անհավատալի գրույցներ լսած էի նրանց մասին, որ բոլորովին չէի կարողանում ցրվել հին նախապաշարմունքը: Այդ մանկահասակ, ծպտյալ, կերպարանափոխ եղած փախստականները երևում էին ինձ կասկածավոր մարդիկ, մանավանդ երբ նկատում էի, որ նրանք ևս ոչ բոլորովին հավատարմությամբ վերաբերվում էին դեպ ինձ: Ես տեսնում էի նրանց մեջ մի առանձին ծածկամտություն, խիստ զգուշավոր խորհրդապահություն, որպես թե մի բանից քաշվում էին կամ վախենում էին: Ինչո՞ւ չէին կարող անկեղծ լինել ինձ հետ: Ի՞նչն էր ստիպում նրանց, որ վերադառնալով հեռավոր երկրներից, փոխանակ իրանց բարեկամների և ազգականների մոտ գնալու, նրանք ընտրել էին այդ

անմարդաբնակ ավերակները: Չէ՞ որ քաղաքը շատ հեռու չէր այնտեղից, այն քաղաքը, ուր նրանք ծնվել էին, ուր մի քանիսի ծնողները դեռ կենդանի էին: Ինչո՞ւ չուրախացնել կարոտալի ծնողներին, մանավանդ գատկական մեծ տոնի ժամանակ, երբ հայրը, մայրը, գրկելով նրանց, «Քրիստոս հարեավ ի մեռելոցե»-ի փոխարեն պիտի ասեին. «Մեր որդին կորած էր, գտնը-վեցավ. մեր որդին մեռած էր, կենդանացավ»...

Իմ մտատանջությունը, իմ նույն ժամուն տխրամած դեմքը չէր կարող աննշմարելի մնալ ընկերներիցս, մանավանդ Սագոյի արծվի տեսությունից, որ դարձավ դեպ ինձ այս խոսքերով.

Կե՛ր, սիրտդ բաց արա՛, ի՞նչ ես ռեխդ թթվացրել ձմեռվա երկնքի պես: Չլինի՞ թե մտածում ես, հիմա մայրս սպասում կլինի ինձ, հիմա նա ասում կլինի. «ա՛խ, ի՞նչ եղավ, չեկավ որդիս, փլավը սառեց, ա՛խ չեկավ, որ ուտե»... Իմ խեղճ մայրն էլ այս խոսքերը լսելով մեռավ, բայց սիրելի որդու երեսը չտեսավ... խա՛... խա՛... խա՛... Դու էլ, Ֆարհատ, մյուս անգամ մորդ եփած փլավը չե՛ս ուտի...

Նա սկսեց դարձյալ ծիծաղել: Չատկական փլավը աղքատ ընտանիքի աղքատ գավակի համար մի այնպիսի բարիք էր, որ նա երբեք մոռանալ չէր կարող: Արևելյան կերակուրների այդ թագուհին, որ հարուստները վայելում են համարյա ամեն գիշեր, աղքատի տանը մուտք է գործում տարեն մի անգամ միայն, այն է գատկական տոնի օրը: Բայց իմ ցավը փլավը չէր, ես գիտեի, որ մեր տանը այն գիշեր փլավ չէր լինի և ոչ որևիցե գատիկվա կերակուր, որով մայրս և քույրերս կարողանային իրանց քառասուն օրվա պասը բաց անել: Ինձ միայն դուր չեկավ Սագոյի վայրենի զգացմունքը դեպի մայրական գութը. ես երեսս շուռ տվի նրանից և դարձա դեպի Կարոն, որ գինով լիքը ահագին գավաթը մեկնեց ինձ, ասելով.

Խմի՛ր:

Այսքանը չեմ կարող խմել, պատասխանեցի ես հրաժարվելով:

Խմի՛ր, կսովորես... ասաց նա ժպտելով:

Ես դարձյալ հրաժարվեցա:

Ես էլ առաջ գինու հոտը առնելիս հարբում էի. մեջ մտավ Սագոն, բայց հիմա՞...

Հիմա ուրիշները քո հոտը առնելիս հարբում են... վրա բերեց երկու անձանոթ երիտասարդներից մեկը, որ բոլոր ժամանակ լուռ էր:

Ես ընդունեցի Կարոյի ձեռքից գինու գավաթը և դատարկեցի մինչև կեսը. այդ առաջինն էր մինչև այնօր, որ միանգամից այնքան խմեցի:

Խոսակցությունը գնալով ավելի կենդանանում էր. գինու գավաթը արագությամբ պտտվում էր. լուռ էր միայն Ասլանը, թեև նա ևս ընդունած բաժակը մինչև վերջին կաթիլը ցամաքեցնում էր:

Ինձ բոլորովին անձանոթ մնացին երկու երիտասարդները, որոնց մեկին կոչում էին Մուրադ, իսկ մյուսին Ջալլադ: Ովքե՞ր էին նրանք կամ ո՞րտեղացի, ես չկարողացա գիտենալ. միայն ինձ երևում էր, որ Ջեյթունի կողմերից պետք է լինեին, և նրանց թե հագուստի ձևերը և թե բարբառը հաստատում էին իմ կարծիքը: Չգիտեմ, թե ինչո՞ւ ես այնպես հակակրությամբ էի վերաբերվում դեպի այդ երկու վիթխարի տղամարդիկը, որոնց թե խոսակցությունը, թե վարմունքը և թե դեմքերը արտահայտում էին կատաղի վայրենություն:

Ընթրիքը վերջացավ, երբ տկճորից գինին սպառվեցավ: Խարույկի վրա ավելացրին փայտ և կրկին մինարեթի մթին կամարները սկսեցին փայլել ծիրանի լուսով:

Այդ միջոցին նրանք սկսեցին խոսել ինձ բոլորովին անհասկանալի մի լեզվով: Խոսակցությունը, որ սկզբում մեղմ էր, հետզհետե սաստկանալով, հասավ տար վիճաբանության: Ասլանը նույնպես սառն և հանդարտ կերպով վիճում էր, որպես ընթրիքի ժամանակ խմում էր: Սագոն չէր դադարում անընդհատ շատա-խոսելուց. նրա կատվի դեմքը բարկությունից բոլորովին լրջացել և ճակնդեղի գույն էր ստացել: Կարոն հանդարտ էր, որպես միշտ. բայց նրա ճակատի երակները հաստացել և դեմքը ավելի խոշոր գծագրություն էր ստացել, ոչ այնքան շատ խմելուց, որքան ներքին վրդովմունքից: Երկու երիտասարդները,

կարծես, չէին խոսում, այլ արձակում էին մի տեսակ վայրենի հնչյուններ, որ ավելի նման էին գազանների մոնչյունին: Ես սարսափում էի և միշտ սպասում էի, թե ահա վեր կկենան և միմյանց կկոտորեն:

Ես ոչինչ հասկանալ չկարողացա, թե ի՞նչ առարկայի վրա էր վիճաբանությունը, միայն նկատեցի, որ Կարոյի հեղինակությունը հաղթեց բոլորին: Այժմ խոսակցությունը սկսեց մեղմանալ և կրկին բոլորը հանգստացան: Ճշմարիտ ասած, այդ աղմկալի տեսարանը, այդ տաք, կրակոտ վիճմունքները ոչինչ բավականություն չպատճառեցին իմ մեջ, և ես երկար նրանց լսել չկարողացա: Մի տեսակ տխուր ձանձրույթ տիրեց իմ սրտին, անսովոր խմելուց գլուխս սկսեց պտույտվիլ, և շուտով իմ աչքերը ծանրացան քնով...